

Salih Jalimam

**MUHAMED FILIPOVIĆ: „HISTORIJA BOSANSKE
DUHOVNOSTI - DUHOVNI ŽIVOT ILIRA I
SREDNJEVJEKOVNE BOSNE“**

Sarajevo, 2006.

Pisati historijsko djelo, odnosno stvarati naučno-stručni rad koji obično nazivamo historijskim, kaže na jednom mjestu Goethe, «samo je način da se historije oslobodimo, da je stresemo sa svojih pleća». To oslobađanje, to skidanje tereta sa ramena i nije drugo doli potpuno pronicanje u bit historije, njezin tok, jedno njeno razdoblje ili pojedini događaj - pronicanje u njenu istinu i u njenu pouku, odnosno čitanje njenih poruka.

Svijest o prošlom, o historiji velikih i malih naroda, država i gradova, može se, naime, stvoriti samo u onom trenutku kada je sadašnjost prekinuta, načeta, pa možda i ugrožena zbivanjima koja nas upozoravaju o tome da stvarnost nije više onakva kakva je nekad bila, štaviše, ni ono što možemo zvati maločas.

Prema svim relevantnim istraživanjima kroz prošlost, može se prepoznati jaka veza i isprepletenost desetina naučnih disciplina. Tu se jasno ukazuje i vidi povezanost historijskog, arheološkog, umjetničkog, slikarskog, književnog, graditeljskog, tradicijskog, etnološkog i etnografskog, istraživačkog, ali i interpretacijskog, kao svjedočanstva o bogatoj zajednici i, zašto ne reći, riznici kultura i civilizacija, ali i o smirivanju u sagrađeni luk bosanske duhovnosti, tom svojevrsnom biljegu bosanske samobitnosti, te, prema ranije spomenutom J. Goetheu, tom stresanju historije putem znanja i saznanja o tamnim, tajanstvenim nitima srednjovjekovne bosanske historije.

Burna, prijelomna vremena, u kojima se rađaju promjene i sazrijevaju velika zbivanja, moćna su i zanosna, obraćaju se prošlosti gledanjem u budućnost, prošlosti koja se želi osloboditi i od koje prihvataju samo pouku - budućnost koja je (u našoj želji)

zapravo sve ono što je prošlost *propustila* ili nije bila kadra uozbiljiti.

Teško je i nezahvalno ovom prigodom ulaziti u tajanstveni i zamršeni svijet bosanske medijavale bez dovoljno znanja i sistematskih priprema. Ipak, sklad svih dešavanja, čije je jedno od svjedočanstava neposredno pred nama, *Historija bosanske duhovnosti* akademika Muhameda Filipovića, neponovljiv je i teško razumljiv ako se sve te manifestacije ne tumače kao dio visoke i nadasve vrijedne civilizacijske svijesti koja se, opet, temelji na autentičnim i autohtonim svjedočanstvima.

Saznanje, razumijevanje i pamćenje dešavanja u prošlosti, kao čin čovjekove samosvijesti i težnje ka vječnosti, stoji na počecima i u samim temeljima civilizacije i kulture. Te principe prvi je postavio Herodot, tako sadržajno i etično da se do danas teško mogu osporiti ili preimenovati, te se uzimaju, istovremeno, i kao iskustvo i opomena.

Nešto kasnije će Tukidid, u iskazu svoje motivacije za bavljenjem historijom, iznijeti stav o historijskoj istini kao «tekovini za vječnost», ističući da svojom historijom, prije svega, želi da sačuva istinu o događajima, da je ne bi «pjesnici iskarili». Time će se, vjerovatno, za svagda zasnovati jedna dihotomija prema historiji, jedno duhovno sučeljavanje, sporenje i nadmetanje nauke i umjetnosti, odnosno historije i književnosti, oko primata i vrijednosti tih dviju istina, egzaktne i poetske, faktografske i imaginarne.

Treba znati da je osjećanje historije svijest o postojanju u vremenu koje nije samo današnje, nego je, istovremeno, i prošlo i buduće, to je svijest da se stvara na stvarnom i od stvorenog, to je svijest da se može biti samo beočug u onom Kjerkegorovom *svetom lancu* trajanja, to je svijest da se stvara da bi se razlikovalo od stvorenog. Osjećanje historije, to je težnja da se nadživi sadašnjost i dosegne sjevremensko; u toj težnji za sjevremenskim sadržana je i težnja za općeljudskim u svakom narodu i jeziku.

Da se ponovo vratimo na temu ovog saopćenja: *Historija bosanske duhovnosti* akademika Muhameda Filipovića, parafirajući misao uglednog medijaveliste Jacquesa Le Goffa, možemo tvrditi da je ključ za razumijevanje današnje Bosne i Hercegovine u njenom srednjem vijeku, te je naš odnos prema tragovima srednjovjekovnog života, ustvari, put kojim se možemo slobodno kretati. U tom kontekstu srednjovjekovna Bosna ima mnoge svoje vrijednosti, puni intenzitet svoje historijske relevantnosti nalazi u

svojoj bogatoj ali, nažalost, neistraženoj srednjovjekovnoj povijesti.

Dugo je vremena slika i predstava o srednjovjekovnoj Bosni i Hercegovini bila opterećena činjenicom i predstavom da je tu riječ o «refugio minorum» u istraživačkom, interpretativnom, civilizacijskom, kulturološkom i državotvornom pogledu, te se teško moglo nešto i pretpostaviti i istražiti iz starije bosanskohercegovačke historije a da nije bilo netačno, tendenciozno, šablonizirano ili osporavajuće.

Naš autor, akademik Muhamed Filipović, serioznim zahvatima, u nutrini rane prošlosti Bosne i Hercegovine prepoznaje i dokazuje posebnosti života, kultura i civilizacija, društvenog i državnog ustroja, čak i vanredno zanimljivog vjerskog života. Brojnim dokazima identificira tanahnost i fundamentalnost sklada antičkog i srednjovjekovnog života, odnos i dijalog među vjerama, odnos vazaliteta, bosanski stil na stećcima i metalu, život i djelo znamenitih Bošnjana, poseban unutrašnji ustroj društva i države. Pored jake privrede, trgovine, razvoja preko 200 srednjovjekovnih gradova i naselja, sve su to činjenice koje svakog istraživača ne ostavljaju ravnodušnim, nego ga obavezuju da prihvati kako se u srednjovjekovnoj bosanskoj državi, u vremenskom intervalu od VIII do kraja XV vijeka, dešavao buran, neponovljiv, društveni, politički, ekonomski, vjerski, kulturni i civilizacijski kontinuitet društva i države.

Često su nedostatak primarnih historijskih izvora, smanjen krug materijalnih spomenika kulture, nepostojanje bilo kakvog narativnog izvora te pravnih dokumenata, pa čak i zbornika historijske građe, i dobronamjernog istraživača bosanskohercegovačke historije dovodili u kušnju - kako da se definiraju strukturalne promjene u antičkoj i medijevalnoj Bosni i Hercegovini te se izbjegne djelomična ideologizacija, tako da su često znala prevagnuti neka od tumačenja koja nisu naučno fundirana. Ali, poštujući ranije spomenuto Braudelovo mišljenje o jednoj od hronoloških stvarnosti, to se donekle i može razumjeti.

Temeljni osnov svega toga (od antike do danas) jest odnos pojedinca, individue, prema društvenoj zajednici, što nije samo problem njegovog odnosa prema društvu, nego zahvat u još suštinskiji odnos prema ulozi u historijskom procesu, ali i razumijevanju historijskog procesa. Stoga se ovom prigodom koristi zanimljivo mišljenje filozofa historije Benedikta Kročea, koji kaže: »Historija, ukoliko je aktivitet mišljenja i stoga stoji

izvan vremena, nema, kao ni filozofija, svoga historijskog početka, osim idealnog i metafizičkog. Historijski kazano, jasno je da je historija postojala već prije Herodota, prije logofita, pa čak i prije Hesioda i Homera, jer se ne može zamisliti predstava o ljudima koji ne bi mislili o svojim događajima i koji ne bi pričali o njima.» U kvalitetnom definiranju znanja o prošlom, temporalnom i historijskom, sigurno da je zahtjev Bededikta Kročea da čovjek *misli o svojim događajima i da priča o njima* u potpunosti prihvatljiv.

U praktičnom prepoznavanju svega ovoga što čini historiju bosanske duhovnosti, tragovi zbivanja i odnosa u prošlosti pokazuju sigurne i čvrste potvrde da to nije ni moglo nastati kao rezultat nužnosti, već, prema svim relevantnim istraživačima, na ovom se prostoru jasno prepoznaju obrisi i veze prethistorije i historije, sa posebnim naglaskom na njegovom srednjovjekovnom razdoblju.

Konstanta srednjovjekovne Bosne i Hercegovine, bilo da se radi o cjelovitom ili parcijalnom posmatranju, njeno je nemjerljivo političko-državno-društveno mjesto u ukupnoj historiji srednjovjekovnog Balkana i Evrope. Sigurno da se tu treba istaknuti i poseban geopolitički, strateški položaj, specifične društveno-ekonomske okolosti života uz određenu dozu historijske posebnosti, na čemu su se gradile slike srednjovjekovnog grada i, preko njega, slika srednjovjekovne bosanske države.

Posebno se to odnosi na izgradnju feudalnih društvenih struktura, čiji se civilizacijski okviri temelje i počivaju na snažno izgrađenim državnopravnim okvirima, a oni su formirani pod uticajem vjere, bogomilstva i islama, pri čemu se radala, razvijala i transformirala etnička slika na ovim prostorima. Uslijed nedovoljnog broja historijskih izvora, ali često i nezainteresiranosti i ravnodušnosti istraživača, mnogi od ovih problema još uvijek su u povelju, nisu još ni otvoreni, te se još nisu odredile osnovne konture istraživanja, kao osnov za neka temeljnija.

Završavajući ovaj mali ekskurs o knjizi *Historija bosanske duhovnosti* akademika Muhameda Filipovićam, mora se na kraju reći slijedeće: svako vrijeme je zanimljivo i provokativno za historičara, ali bilježenje i pisanje o tim vremenima ima posebnu draž i težinu. Treba insistirati na bilježenju proteklog, i to po svim segmentima, i time svjedočiti i o sebi i o vremenu u kojem se živi.